

מסלולים דיגיטליים
ארץ וטבע
המגזין הגאוגרפי הישראלי

**בין מעלה ימין
למעלה פלמ"ח**

למעלה: מצוקי נחל ימין (ד"ר אלון קמחי)

זה שעולה או זה שיורד?

בין מעלה ימין למעלה פלמ"ח

אחרי שנים רבות חזרתי לטייל באחד
המסלולים היפים בנגב, השביל מנחל
ימין לעין ירקעם. מסלול הליכה של
חמש-שש שעות שיש בו הכול. קניונים זקופים,
גבי מים, שני מעלות נאים, והשקט הנפלא של

המדבר. ביקור מחודש במקום בו לא עברת שנים
רבות מאפשר מבט השוואתי מרתק.

מידע מעשי

משך הסיור: כחמש שעות, כעשרה קילומטרים
כולל ירידות ועליות.

מים: אין מים לאורך הדרך יש להצטייד בהתאם.

מסלול הסיור: מחניון נחל ימין, לבריכות ימין, גבי
ימין ומעלה ימין על השביל המסומן בירוק.

ירידה במעלה ימין והליכה קצרה למפגש עם נחל
חתירה (לא לפספס את הרנוג השיטים הגדול
הצומח על השיטה הגדולה במפגש הנחלים).

עליה בנחל חתירה עד תחתית מעלה פלמ"ח
והמפל הגדול בנחל חתירה.

עליה במעלה פלמ"ח (כולל סולם גדול, יתדות
אחיזה וכבלים בצוק).

הליכה בנחל חתירה מעין ירקעם ולמגרש החנייה.

אזהרות: אין להיכנס למסלול בימים של סכנת
שטפונות.

מפות: מפת סימון שבילים ושביל ישראל, מספר
14, צפון הערבה ומזרח הנגב.

צבעי שבילים: השביל מסומן בירוק לכל אורכו.
ממעלה ימין ועד מגרש החנייה בעין ירקעם
מצטרף אליו הסימון של שביל ישראל.

תחילת המסלול בחניון הלילה של נחל ימין. מגרש חנייה גדול, שטוח, על אדמה קשה. חניון ליחידה צבאית שתקים כאן מחנה אוהלים מסודר, או, אולי, למטיילי גדנ"ע או קבוצות של תנועות הנוער. אבל לאלו גם לאלו נראה לי שמגיע מקום יותר נאה להעביר בו את הלילה. הרעיון של עצירת לילה במגרש חשוף לא ברור לי. במרחק קצר מהחניון השביל נכנס לערוץ של נחל ימין – ערוץ חולי המנקז את מישור ימין הגדול והמגודר מסביב לכור בדימונה. לאחר כקילומטר הנחל מתחיל להתחתר בסלע ומגיע למפל נאה שבתחתיתו בריכה. השביל יורד במצוק לתוך ערוץ הנחל ועושה דרכו לגב ימין, הנמצא כמה מאות מטרים משם במורד הערוץ. גב ימין, או אולי גבי ימין כפי שהם מכונים מעת לעת, הפכו בשנים האחרונות לאטרקציה טיולית. שביל קצר, חמוד ולא מורכב, המגיע לנחל חתור בסלעים לבנים, בריכות שמתמלאות לאחר שטפון, גב מים עמוק חתור במערה, וגם דיונה גדולה הרובצת על מדרון הנחל.

למעלה: הסדק הגדול בראש מעלה ימין (ד"ר אלון קמחי)

במחצית נובמבר לא צפיתי למצוא מים
בבריכות ואכן הן היו יבשות. מבט בוחן אל
הבריכות היבשות מגלה טפח מעניין בצפונות
המדבר. הבריכות מלאות בחול – סחף שהביאו
עימם השטפונות ממישור ימין הגדול. שטפון
יכול להיות גורף או ממלא. כאשר השטפון חזק
ועוצמתי, מזרים מים רבים בזרם רב עוצמה, הוא
גורף כל דבר שנקרה בדרכו. עצים, בולדרים
גדולים, אבנים שמלאו את השקעים בסלעי
הערוץ. כאשר הערוץ הוא סלעי השטפון ממרק

ומקנה אותו. נחל פארן הוא הנחל עם השטפונות הגדולים ביותר בנגב. בפי הבדואים הוא נקרא וואדי ג'רפי – הנחל הגורף. שטפון חלש לעומת זאת ממלא את בורות ובריכות הנחל באבנים קטנות, בחול, דברים שזרם חלש סוחף עמו. לאורך השנים נחלי המדבר זוכים לשטפונות משני הסוגים. יש הסותמים את הבריכות והנקיקים בחול ואבנים קטנות ויש המנקים אותם ומשאירים אותם מלאי מים נקיים על קרקעית של סלע חשוף.

הבריכות בנחל ימין לא רק מלאות בחול אלא שעל החול צמחה גם צמחייה. בדרך כלל יהיו אלה האשלים שיקדימו להיאחז בחול הלח הקרוב למים שהותיר אחריו השטפון. הם יצמחו כאן עד לבואו של שטפון חזק שינקה מחדש את הערוץ. האשלים בבריכות של נחל ימין הם כבר הרבה יותר משיחוני אשל צעירים. הם כבר כמעט עצים. שיחים בגובה של מטר וחצי ויותר. בעין ירקעם המצב קשה עוד יותר. גב המים הגדול ששיירות הנבטים שעברו במדבר ידעו שבו תמיד

למעלה: אפיק החול של נחל ימין (ד"ר אלון קמחי)

אפשר למצוא מים להשקות את הגמלים, ריק. רק מעט מים נשארו בצל ובקרירות התמידית בחריץ הסלע מתחת לבולדרים שבקצה התחתון של הגב. בגב עצמו כבר צמחה חורשה עבותה של אשלים, ובשרידי המים צומחים שיחי קנה וסוף המגיעים לגובה של מעל שני מטרים.

צמחיית הגבים המרובה הזו מלמדת על דבר אחד: השטפונות בשנים האחרונות בנחל חתירה – ששם נמצא גב ירקעם, ובנחל ימין היו חלשים,

חלשים מאוד. כלומר גם כאשר שבר ענן חולף הואיל בטובו להמטיר את מימיו על המכתש הגדול או בשולי מישור ימין, לא היו בו מים רבים.

בנחלים הגדולים של הנגב, נחל פארן ונחל צין, מצויים עמודי מדידה המנתרים את כמות ואת עוצמת השטפונות. אבל בנחלים הקטנים והבינוניים אין מתקני מדידה. פעמים רבות אי אפשר לדעת שכלל היה שם שטפון אם לא עבר באזור איזה רודף שטפונות עקשן, פקח או איש טבע שתיעד. אבל הצמחייה מלמדת באופן ברור על התמעטות הגשם, ובעיקר על התמעטות עוצמת הגשם.

מאז ומעולם הנגב, האזור שבשולי האדמה הנושבת, היה המדד לשינויים אקלימיים. במחזורים של אלף שנה בממוצע התהפך הנגב ממקום מיושב והומה חוות חקלאיות קטנות, למקום שבו חיו רועים ונודדים ללא יישובי קבע. שרידי קירות השדות החקלאיים הפזורים ברחבי ערוצי הנחלים בנגב מלמדים על הימים שבהם

למעלה: עין ירקעם בשנה גשומה, 2008 (רומי)

היתה בנגב חקלאות. בתקופת הברזל, התקופה הישראלית, הנגב התמלא ביישובים קטנים, פרוזים – שעסקו בעבודת השדה. מלכי יהודה פרשו את שלטונם על המדבר ופרצו בו דרכים רבות שהדרימו לעציון גבר – היא אילת. "ויבן מגדלים במדבר ויחצוב בורות רבים כי מקנה רב היה לו", נאמר על המלך עוזיהו (דברים הימים ב, כ"ו). לא משקיעים בעדרים, בונים מגדלים וחוצבים בורות אם אין יכולת לקיים את העדרים משנה לשנה. מקנה ובורות מלמדים אותנו שהאקלים היה גשום יותר, שאפשר היה לסמוך

על בורות המים שיתמלאו ויאפשרו להשקות את העדרים.

התקופה החקלאית הבאה בנגב הייתה במאה הראשונה לפנה"ס - בימי הנבטים. הנבטים היו עם של נוודים שהשתלטו על הנגב עם נפילת ממלכת יהודה. במאות הראשונות לימיהם בנגב עסקו בשינוע מוצרי התבלין של חצי האי ערב אל ערי החוף של הים התיכון - דרך המדבר. הרבה כסף היה במוצרים האלה שהפכו את האוכל לאכיל בימים שלפני המקרר, בהם הדרך היחידה לשמר בשר הייתה להמליח אותו. עם צמיחתן של הערים בתקופה הרומית שיירות הגמלים הלכו והתעצמו. הממלכה הנבטית הפכה את עניין השיירות לעסק מאורגן, מסודר וממוסה. השלטון בנה תחנות משמר לאבטחת השיירות, הקים חאנים ונקודות מנוחה לאורך הדרך - שבהן רכשו הסוחרים שירותי דרך ושילמו מסים ואגרות מעבר לשלטון. מאז ומתמיד בטחון עלה כסף רב.

מרכז השיירות הנבטי החשוב ביותר בנגב

למעלה: מעלה פלמ"ח (ד"ר אלון קמחי)

היה בעבדת. המקום נוסד במאה הרביעית לפני הספירה כתחנת דרכים. במאה הראשונה לפנה"ס, בימים של המלך עבדת השני, התמסד המקום. הוקמו מחנה צבאי גדול, מקדש, מבני שירותים ומכלאות לגמלים. העיר נקראה על שמו של המלך עבדת, והוא אף נקבר בעיר. מאתיים שנה לאחר מותו של עבדת השני העיר נמצאה במשבר, החשמונאים מנסים להשתלט על מוצא השיירות אל הים בעזה ובאל עריש, הרומאים והורדוס מצרים את צעדי השיירות המעוניינות להגיע לאלכסנדריה במצרים או לדמשק, ומנסים

להשתלט על ההכנסות. הכלכלה הנבטית נחרבת. מי שמציל את הממלכה הנבטית מהרס כלכלי הוא המלך רבאל – שכונה, על פי כתובת שהתגלתה בעבדת: "מחיה ומושיע עמו". ועל מה? על זה שהסב את הכלכלה הנבטית מסחר שיירות לחקלאות. החל מימיו הנגב מתמלא בחוות חקלאיות המבוססות על גידול לייצוא. גפנים ויין, שקדים, תמרים בערבה ועוד. אפילו מספוא מיוחד לגידול סוסים ערבים גזעיים צמח בעמקים שבנגב ואיתו אספקה קבועה של סוסי מירוץ גזעיים לקרקסי האימפריה.

החקלאות בנגב לא צמחה רק מיכולותיו המופלאות של מלך אחד ומומחי החקלאות שלו. היא צמחה כי תנאי האקלים בנגב השתנו – קצת יותר גשם, שטפונות בעוצמות גדולות יותר, שאיפשרו איגום מים בבורות רבים שהנבטים פזרו בכל שטחי הנגב, יחד עם הזרמת מי הגשם הניגרים על מדרונות ההרים אל השדות שנבנו באפיקי הנחלים.

בשנת 106 לספירה מספחים הרומאים את

למעלה: עין ירקעם נובמבר 2016, יבש לחלוטין (ד"ר אלון קמחי)

ארצם של הנבטים אל האימפריה הרומית. סיפוח שקט. הפריחה בנגב מתעצמת עוד יותר. כאשר הופכת הנצרות לדת המדינה קמים בנגב לא רק שלל כנסיות אלא גם מרכזי לימוד נוצריים ונציגי הנגב משתתפים בכל הכינוסים הכנסייתיים הגדולים בתקופה הביזנטית.

לאחר הכיבוש הערבי חקלאות הנגב ממשיכה להתקיים, לפחות עוד מאה וחמישים שנה. אבל המצב הולך ומשתנה. האוכלוסייה קטנה, מהגרת למקום אחר או עוברת לחיי נוודות, השדות ניטשים, הבורות ובריכות המים הגדולים

במרכזי היישובים מתרוקנים ומתמלאים בעפר. במאה העשירית הנגב חוזר להיות מקום מחייה לשבטי נוודים קטנים. לא רק שינוי השלטון מחולל את המהפך הזה. האקלים שוב השתנה – נעשה מעט יותר שחון עד שכבר אי אפשר לקיים חקלאות קבועה, רק חקלאות של נוודים שמעת לעת זורעים שדה ישן, שפעם היה נבטי, בתקווה לשנה עם מעט גשם. אבל מטעי השקד, כרמי הענבים ועצי החרוב עצומי הממדים נעלמו מהנוף.

כיום, ממש לנגד עינינו, מתרחש אותו תהליך. שינוי אקלימי. אפשר להתווכח על הסיבות. האם האדם גורם לשינוי או רק מאיץ אותו, האם זה אותו תהליך שאנו עדים לו כל אלף שנה בערך בנגב. אבל שינוי בהחלט קיים, ובריכות המים וגבי הנגב המתמלאים בעפר ובצמחייה המסוגלת להתקיים על מעט מים מעידים על כך.

אני עצמי זוכר טיולים לנגב לפני שנים, שלושה ואפילו ארבעה עשורים, מימי היותי חניך ומדריך צעיר בתנועת הנוער, דרך ימי כמדריך טיולים

למעלה: מצוק נחל חתירה ושתי האבנים עליהן טיפסו אנשי הפלמ"ח כדי לצאת מהנחל (ד"ר אלון קמחי)

ועד לימים של מטייל להנאתו. בעין ירקעם תמיד היו מים, והבריכות בנחל ימין היו בדרך כלל מלאות – גם בסוף הקיץ, עם מעט מים מהשנה שעברה. אמנם גב ימין עצמו, חבוי בתוך מערה נקיית עדיין מלא במים, אבל גם כאן הרבה פחות ממה שהיה בימים עברו.

ולמרות הרהורי האקלים האלה, הנוף מראש מעלה ימין עדיין מלא הוד. הסדק הצר והעמוק על משטח הסלע בראש המעלה מלמד על תהליכי התמוטטות המצוק כאשר החריצים

במצוק עצמו וקטעי הסלעים שנפלו לתוך הנחל מלמדים כיצד גם מה שנראה קבוע ויציב אינו כזה. מפגש הנחלים ימין וחתיירה תמיד נראה לי כמו צומת של שתי דרכים. אין כאן רמזור אבל הצומת בהחלט סואן – בצמחייה. ממש בפינה עומד השוטר הראשי. עץ שיטה גדול ממדים, מעט מעל הערוץ, ועליו הרנוג שיטים, טפיל אדום פרחים – הצומח מתוך העץ.

ההרנוג הוא טפיל למחצה. הוא מטמיע בעצמו אך את המים והמינרלים הוא מוצץ מהפונדקאי. הוא נטפל לעוד עצים במדבר ולא רק לשיטים. ההרנוג פורח כמעט כל השנה, בניגוד לצמחים מדבריים היודעים לכלכל את עצמם על פי כמות המים הזמינה בקיץ או בחורף, להרנוג אין בעיות כאלה והוא ירוק, אדום ועסיסי כמעט תמיד. פריו מתוק ומושך אליו בעיקר צופיות שמקורן הצר והכפוף מסוגל לחדור לתוך הפרחים המעוקלים של ההרנוג ולהגיע לצוף. ההרנוג הוא מקור המזון העיקרי של הצופית ובתמורה הצופית מפיצה את זרעיו של ההרנוג לעצים

נוספים בסביבה. בסופו של דבר ההרנוג הורג את הפונדקאי שלו והשנים, שלובים זה בזה, יהיו לגדמים יבשים בערוץ הנחל.

את השיטה הזאת וההרנוג היושב עליה אני מכיר כבר שנים רבות. עדיין הם חיים להם בסימביוזה מדברית. סיפור מורי דרך, שמאז התקופה הביזנטית מובילים מטיילים במדבר ומספרים להם על אורחותיו, מזהה את פרחי ההרנוג האדומים עם האש אותה ראה משה רבינו בסנה כאשר רעה את צאן יתרו במדבר.

הליכה קצרה מהצומת, במעלה נחל חתירה, מביאה אותנו לתחתית מעלה פלמ"ח. מעלה פלמ"ח הוא מסיפורי היסוד של התהוות מסורת הטיולים בארץ. ב־1940 יצאו סיירי הפלמ"ח לסיור בערבה, בימים שהבריטים בתוקף תקנות הספר הלבן אסרו על יהודים לרדת לנגב. כאשר התגלו סיירי הפלמ"ח על ידי המשמר הבדואי בשירות הבריטים, החליטו סיירי הפלמ"ח לעלות בנחל חתירה ולהגיע משם אל אזור הנגב המערבי. במעלה הנחל הגיעו למפל

הגדול שאי אפשר היה לעבור אותו. בתושייה פלמ"חאית החליטו לטפס על המדרון התלול פחות ולהגיע לשתי אבנים שנשענו על החלק המצוקי של המדרון. שני האבנים איפשרו להם לטפס מעל המצוק ולהגיע דרך מדף סלע אל מחוץ לנחל. הבדואים, שרדפו אחריהם, קראו בפליאה - כך מספרים - למקום "נקב אל יהוד" - רק יהודים משוגעים מסוגלים כך לצאת מהנחל. לימים התקבע השם מעלה פלמ"ח (לא לפני מאבק מתיש עם וועדת השמות), ובשנות הששים שופץ המעלה בנתיב מעט מערבי לנתיב המקורי. במקום שני הסלעים עליהם טיפסו אנשי הפלמ"ח הציבו סולם מתכת גדול, ובסלע חיברו גם יתדות לאחיזה נוחה. שני הסלעים הגדולים עדיין נמצאים על מכונם - מעט מזרחה מהסולם. בקצה המעלה, בראש המפל, חקוקה בסלע כתובת המספרת את סיפור המקום.

מראש המעלה קצרה הדרך אל עין ירקעם ואל הכביש.

השאלה המרכזית, של תכנון וביצוע, עדיין

נותרה מה עדיף? לעלות או לרדת? לרדת במעלה פלמ"ח ולעלות במעלה ימין, או להיפך? השביליסטים של שביל ישראל, שהמסלול הזה – ללא גבי ימין – הוא חלק ממנו, ושאתם אני מטייל כבר שנה רביעית, היו חלוקים בסוגיה זו.

הפעם הוספתי למשוואה תגלית עצמאית חדשה. מקלות הליכה. זלזלתי בהם עד כה, מי צריך את ההמצאה הנורווגית הזו בנחלי הנגב ומצוקיהם. והנה הפכתי למאמין. המקלות האלה, בעיקר בעליות ובירידות ולא במישור כמו שתמיד חשבתי, מקלים באופן משמעותי על ההליכה. רק להאריך אותם בירידה לקצר אותם בעלייה ופתאום המאמץ על הרגליים – ובעיקר הברכיים – פוחת מאוד. בעניין המקלות השתכנעתי. בעניין העליה או הירידה, הספקות בעינם. גם לאחר שירדנו במעלה ימין ועלינו במעלה פלמ"ח, עדיין איני יודע מה עדיף.

למסלולים נוספים, מדריכי טיולים, ספרים ועוד

בקרו באתר metroeretz.com

הזמינו היום וקבלו

10% הנחה

בהזנת קוד קופון **מסלול**